

УДК 656. 078

ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНО-ОРІЄНТОВАНОГО УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ ПІДПРИЄМСТВ ЗАЛІЗНИЧНОГО ТРАНСПОРТУ: КОНЦЕПТУАЛЬНИЙ ПІДХІД

Плугіна Ю.А., аспірант (УкрДАЗТ)

В статті розкрито зміст концептуального підходу до формування системи інтелектуально-орієнтованого управління розвитком підприємств залізничного транспорту, визначено складові та елементи цієї системи.

Ключові слова: концептуальний підхід, управління розвитком, підприємства залізничного транспорту, інтелектуальний капітал.

Постановка проблеми. Згідно холистичному підходу, будь-яке підприємство слід розглядати подібно до живого організму з притаманними йому в процесі існування, відповідно до теорії життєвих циклів, наступними основними етапами: зародження - зростання - розвиток - старіння. У цьому ланцюгу, на наш погляд, найбільш значущою стадією як для власників, працівників підприємства, так і для споживачів виробленої ним продукції (послуги) є етап росту-розвитку (доцільно розглядати ці два компоненти в нерозривному взаємозв'язку, хоча дані поняття і не тотожні). Безперечно, найважливішим завданням сучасного менеджменту є якомога довше підтримання підприємства на даному етапі, а в кращому випадку - пошук механізмів постійного, адекватного змінам внутрішнього і зовнішнього середовищ, своєчасного розвитку.

Саме поняття розвитку глибоке й багатогранне. Воно включає в себе і поліпшення бізнес-процесів, і адаптацію до зовнішніх умов господарювання, і внутрішню інтеграцію підприємства і т.д. [1].

Однак, під яким би кутом і з якої точки зору не розглядалося дане поняття, не виникає сумнівів, що, не приділяючи належної уваги цій проблемі (пошуку шляхів, механізмів розвитку) жодне підприємство незалежно від галузевої приналежності, форми власності, стратегічної важливості для розвитку країни та інше не може ефективно і довготривало здійснювати свою діяльність.

Саме тому авторові бачиться актуальним опрацювання питання управління розвитком такої стратегічно важливої галузі господарювання, як транспортна, зокрема, залізничний транспорт.

У той же час, все більш явним стає факт, що найбільш важливою складовою економічних відносин стає людина, а скоріше - її інтелект, духовно-моральні якості. Економіка стає «людиноцентричною» і, хоча вона завжди була такою, в даний час відбувається усвідомлення, розуміння і прийняття даного факту.

У зв'язку з цим автор бачить доречним розгляд питання управління розвитком підприємств залізничного транспорту на основі використання наявного інтелектуального капіталу при одночасному

його збільшенні (переходу від інтелектуального потенціалу до інтелектуального капіталу), тобто управління розвитком підприємств залізничного транспорту, що використовує та орієнтоване на його інтелектуальну складову.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам забезпечення ефективності функціонування підприємств транспортної галузі, пошуку найдієвіших моделей, механізмів та підходів до управління присвячено багато робіт вітчизняних та зарубіжних науковців. Серед останніх робіт, що присвячені проблематиці розвитку підприємств, можна виділити праці наступних: Блонської В.І., Диканя В.Л., Кірдиної О.Г., Писаренко Б.А., Прохорової В.В., Проценко Н.Б., Чабанової Н.В., Якименко Н.В. та інших [2-8]. В той же час відомо, що в умовах переходу на новий виток світової системи господарювання, становленні інформаційної, «знаннєвої» економіки, вирішальним фактором успішності будь якого підприємства стає його персонал – носії знань, вмінь, навичок, потенційних розробок та ідей і основа інтелектуального потенціалу підприємства. На наш погляд, питанням управління розвитком підприємств залізничного транспорту на основі ефективного управління інтелектуальним капіталом не приділено належної уваги, саме тому *метою статті* є формування системи інтелектуально-орієнтованого управління розвитком (ІОУР) підприємств залізничного транспорту (ПЗТ).

Виклад основного матеріалу дослідження. Аналіз літературних джерел [9-11] щодо визначення сутності поняття «концептуальний підхід до управління» дав змогу пропонувати наступне визначення: концептуальний підхід до ІОУР ПЗТ – це систематизована схема дослідження, що містить понятійний апарат та методологічні основи, спрямовані розкрити сутність усіх складових ІОУР ПЗТ, до яких слід відносити: предмет, об'єкт, мету, цілі, завдання, принципи, функції та методи такого управління.

Розглядаючи управління як процес цілеспрямованого впливу на елементи системи

(підприємства) задля збереження чи зміни його стану, пропонуємо наступне визначення ІОУР ПЗТ - процес постійної розробки та реалізації управлінських рішень стратегічного і тактичного характеру, що призводять до досягнення бажаного стану ПЗТ на основі визначених цілей розвитку, що характеризується певним набором бажаних характеристик і показників, кількісних і якісних змін в усіх функціональних сферах та націлених на максимально можливе досягнення цілей функціонування та забезпечення розвитку на основі ефективного управління інтелектуальним капіталом.

Предмет ІОУР ПЗТ – сукупність людського, організаційного та споживчого капіталу залізничного транспорту, що складають інтелектуальний капітал залізничного транспорту, ефективне управління якою повинно призводити до збільшення конкурентоспроможності ПЗТ та досягнення визначених цілей розвитку.

Об'єктом ІОУР є підприємства залізничного транспорту, установи та організації, що входять до складу залізничного транспорту України згідно зі статтею 22 Закону «Про транспорт» від 10.11.1994 № 232/94-ВР.

Суб'єкт ІОУР – це певна посадова особа або група осіб, які здійснюють керуючий вплив на відповідний об'єкт управління задля досягнення поставлених цілей розвитку.

На основі формування сутності ІОУР ПЗТ формуються його основна мета, цілі та завдання.

Метою ІОУР ПЗТ є забезпечення стабільного функціонування, створення передумов для попередження, запобігання та подолання негативних проявів у внутрішньому та зовнішньому середовищі та досягнення поставлених цілей розвитку через задіяння інтелектуального капіталу як головного фактора досягнення бажаного рівня конкурентоспроможності.

Головна мета ІОУР розкривається за допомогою визначення складових основних груп цілей, до яких відносяться: організаційні, фінансові, виробничі, кадрові, маркетингові. До організаційних цілей пропонуємо відносити створення та підтримку стабільних інформаційних каналів зв'язку та інформаційних потоків на рівні систем горизонтальних та вертикальних зв'язків між робітниками ПЗТ; створення ефективної організаційної структури та культури, що сприяють досягненню поставлених цілей розвитку. До фінансових цілей треба відносити підвищення рівня конкурентоспроможності залізничного транспорту за рахунок підвищення рівня платоспроможності, рентабельності та інших фінансових показників діяльності. Група виробничих цілей включає підтримку інновативності виробництва, сприяння розкриттю інноваційного потенціалу, організацію ефективної роботи ПЗТ (виключаючи простой, скорочуючи порожні пробіги, вироблення браку тощо). Кадрові цілі включають: зниження плинності

кадрів, сприяння розкриттю інтелектуального потенціалу робітників, підвищення інтелектуального рівня робітників, запобігання виникненню кризових ситуацій у робочому колективі, організацію ефективної роботи тощо. До групи маркетингових цілей можна віднести: запобігання зменшенню кількості споживачів транспортних послуг, включаючи кількість перевізників, запобігання зменшенню вантажообігу та пасажирообігу за рахунок втримання існуючих та залучення нових користувачів, сприяння підвищенню якості та розширенню номенклатури послуг, що надаються тощо.

Виходячи з визначеної основної мети та груп цілей, завдання ІОУР можна розділити на три основні групи: 1) завдання щодо забезпечення підтримки існуючого положення на ПЗТ; 2) завдання щодо ефективного діагностування, запобігання та подолання негативних проявів у зовнішньому та внутрішньому середовищі, що можуть призвести до появи кризових ситуацій; 3) завдання щодо досягнення цілей розвитку.

Завдання щодо забезпечення підтримки існуючого положення на ПЗТ включають: забезпечення збалансованості та оптимальності роботи усіх функціональних підрозділів; забезпечення ефективності використання усіх видів ресурсів, наявних на підприємстві; забезпечення ефективної взаємодії усіх видів потенціалів на основі ефективного використання інтелектуального капіталу.

На нашу думку, поняття «інтелектуальний потенціал» та «інтелектуальний капітал» неможна ототожнювати. Інтелектуальний потенціал – це сукупність інтелектуальних ресурсів, що може бути використана підприємством задля ефективного функціонування та розвитку. Тобто інтелектуальний потенціал – це здебільшого можливості, за умови ефективного використання яких підприємства можуть досягати поставлених цілей. Інтелектуальний капітал, в свою чергу, - це використані для досягнення цілей підприємств можливості. Інтелектуальний потенціал та капітал розрізняються ступінню їх залучення до використання. Інтелектуальний потенціал – це значно ширше поняття, ніж інтелектуальний капітал. Ціллю ІОУР ПЗТ повинно бути найповніше перетворення інтелектуального потенціалу у інтелектуальний капітал ПЗТ.

Завдання щодо ефективного діагностування, запобігання та подолання негативних проявів у зовнішньому та внутрішньому середовищі, що можуть призвести до появи кризових ситуацій, включає: моніторинг та своєчасне діагностування за «слабкими сигналами» можливості появи негативних проявів; розробку стратегії запобігання негативним проявам на підприємстві кризових ситуацій у зовнішньому середовищі, що вже наступили; розробку стратегії подолання негативних проявів у зовнішньому та внутрішньому середовищі із мінімально можливими втратами для підприємства на основі ефективного використання інтелектуального капіталу ПЗТ.

Завдання щодо досягнення цілей розвитку включають: визначення цілей розвитку ПЗТ та їх пріоритетності; розробку та ухвалення програми розвитку; реалізацію програм розвитку; контроль за реалізацією та своєчасне корегування програм розвитку враховуючи, що головним чинником розвитку є інтелектуальний капітал підприємств.

Ефективне ІОУР ПЗТ забезпечується за допомогою реалізації принципів, що включають принципи як загального управління підприємством, так і стратегічного, антикризового управління підприємством.

До принципів ІОУР пропонується відносити: системність; комплексність; об'єктивність;

динамічність; безперервність; варіативність; гнучкість; адаптивність; наукову обґрунтованість; цілеорієнтованість; оптимальність; інформативність; підтримку залученості; погодженість нормативно-правовій базі.

В процесі ІОУР мета, завдання та принципи управління реалізуються шляхом здійснення функцій управління, що збігаються з загальними функціями управління. До таких функцій відносять: прогнозування, планування, організацію, мотивацію та контроль. Деталізація загальних функцій управління для ІОУР ПЗТ показана на рисунку 1.

Рисунок 1 – Функції інтелектуально-орієнтованого управління розвитком підприємств залізничного транспорту

На основі виділення мети, цілей, завдань, принципів та функцій можна виділити методи ІОУР ПЗТ. На нашу думку, доцільним буде розділити методи ІОУР ПЗТ на наступні групи: адміністративні, економічні, інформаційні, соціологічні та психологічні. Адміністративні методи ІОУР ПЗТ спираються на нормативну документацію, що встановлює положення функціонування підприємств, регулює відносини підлеглості між суб'єктами та об'єктами управління, визначає права, обов'язки та межі відповідальності за

порушення робітниками встановлених норм та правил поведінки.

Економічні методи ІОУР – це способи впливу на робітників ПЗТ за допомогою економічних важелів та стимулів. Більш детально економічні методи, що використовуються в процесі управління розвитком, розглянуті в [12].

Інформаційні методи управління ІОУР полягають у доведенні до об'єктів управління інформації про цілі, завдання та програми розвитку,

досягнуті результати. Інформаційні методи дозволяють формувати і змінювати подання, ступінь інформованості, інформаційний стан об'єкта управління, встановлювати в його свідомості стійкі зв'язки і тим самим впливати на його психічний стан, мотиваційну сферу, стимулювати до необхідних для суб'єкта управління рішень і дій.

Соціологічні методи передбачають дослідження суспільної думки з питань розвитку підприємства, відношення робітників до цілей, завдань та програм ІОУР, взаємовідносини між виконавцями програм розвитку, визначення існуючої організаційної культури, стану зв'язків із замовниками та споживачами продукції транспорту тощо.

Психологічні методи ІОУР спрямовані на конкретний колектив, окремого працівника з метою досягнення цілей розвитку за допомогою різноманітних способів психологічного впливу.

Усі вище перелічені методи можна розділити на дві великі групи: методи переконання і методи примусу. Методи переконання використовуються для того, щоб схилити або спонукати об'єкт ІОУР до виконання певних дій. До методів переконання можна віднести інформаційні, психологічні та економічні методи. Методи примусу використовуються задля того, щоб домогтися певних дій об'єкта управління задля досягнення цілей розвитку незалежно від його бажання.

Критерієм оцінки ефективності ІОУР є співвідношення фактичного результату ІОУР ПЗТ із максимально можливим.

Загальна схема сформульованого концептуального підходу щодо формування інтелектуально-орієнтованого управління розвитком підприємств залізничного транспорту представлена на рисунку 2.

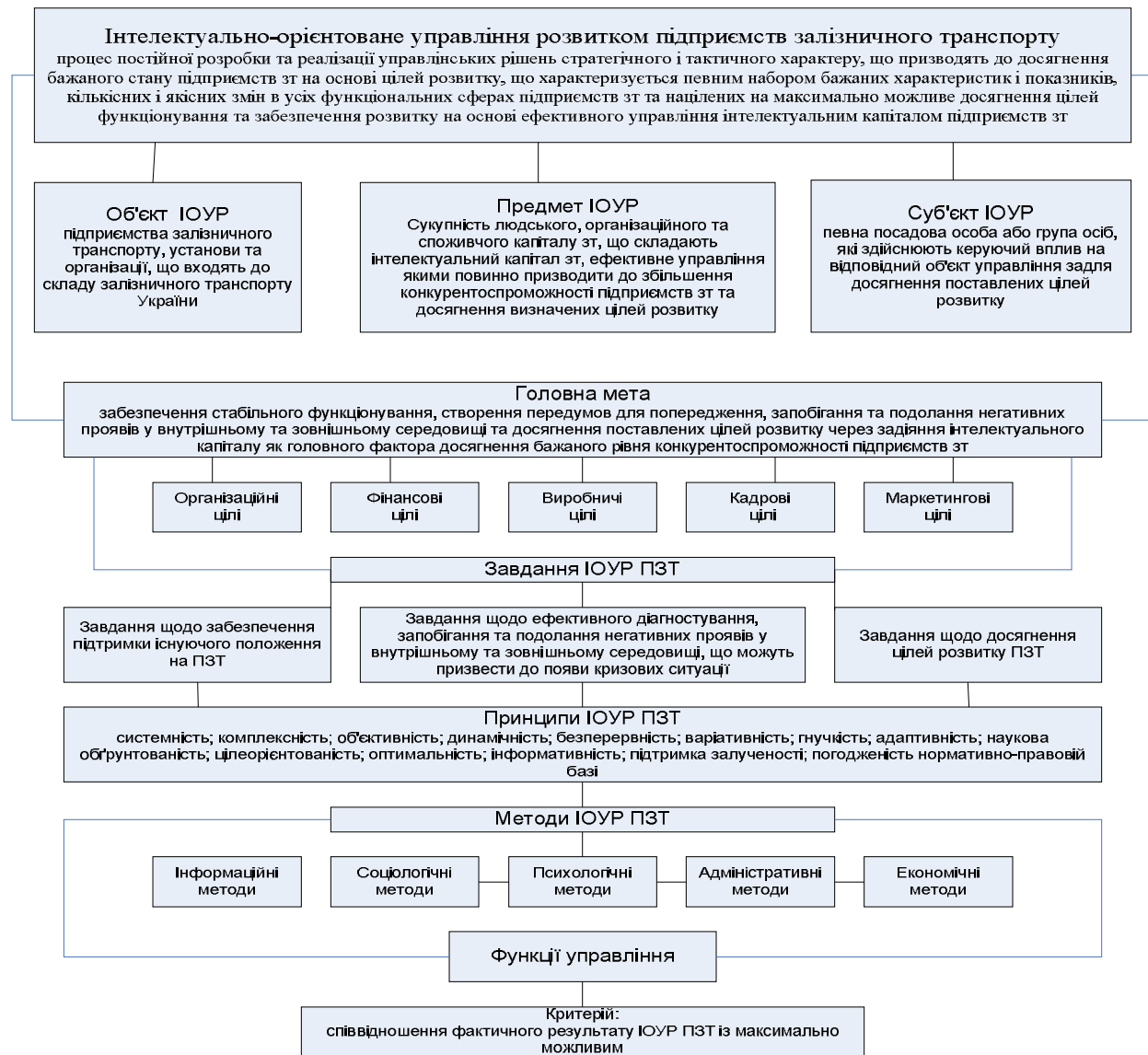

Рисунок 2 – Схема концептуального підходу інтелектуально-орієнтованого управління розвитком підприємств залізничного транспорту

Таким чином, запропонований концептуальний підхід включає визначення сутності, предмету, об'єкту, суб'єкту управління, головної мети, груп цілей, завдань, принципів, функцій та методів ІОУР підприємств залізничного транспорту.

Висновки даного дослідження. В процесі розробки системи інтелектуально-орієнтованого управління підприємствами залізничного транспорту автор дійшов висновку, що вона є сукупністю головної мети, цілей, завдань, принципів, методів та функцій управління, що у процесі своєї взаємодії покликані організувати, забезпечити та врегулювати процес досягнення підприємствами визначених цілей розвитку на основі якомога кращого використання наявного інтелектуального капіталу.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

- 1 Погорелов Ю.С. Развитие предприятия: понятия та види / Ю.С. Погорелов // Культура народов Причерноморья. — 2006. — №88. — С. 75-81.
- 2 Дикань В.Л., Консолидація можливостей промисловості та транспорту в умовах міжнародних транспортних коридорів як шлях призупинення кризових явищ в економіці України / В.Л. Дикань, Н.В. Якименко // Вісник економіки транспорту і промисловості: Зб. наук. праць. — Харків: УкрДАЗТ, 2010. - №30. — С. 11-16.
- 3 Дикань В.Л. Система інтегрованого управління інвестиційно-інноваційним розвитком залізничного транспорту // В.Л. Дикань, О.Г. Кірдіна // Маркетинг і менеджмент інновацій, 2001. - № 1 — С. 137-144.
- 4 Писаренко Б.А. Управління інноваційним розвитком підприємств / Б.А. Писаренко, Н.Б. Проценко // Вісник економічної науки України, 2010. — № 1. — С. 81-85.
- 5 Прохорова В.В. Концептуальна модель управління стійким економічним розвитком виробничо-господарських систем / В.В. Прохорова // Вісник економіки транспорту і промисловості: Зб. наук. праць. — Харків: УкрДАЗТ, 2010. - № 31. — С. 139-149.
- 6 Прохорова В.В. Управління стійким розвитком підприємств як основа трансформаційних процесів / В.В. Прохорова // Вісник економіки транспорту і промисловості: Зб. наук. праць. — Харків: УкрДАЗТ, 2010. - № 29. — С. 364-370.
- 7 Блонська В.І. Вдосконалення планування у стратегічному управлінні розвитком підприємств / В.І. Блонська, Р.Е. Городинський // Науковий вісник, 2008. - № 18.1. — С. 237-242.
- 8 Чебанова Н.В. Ефективне управління економічною діяльністю підприємств залізничного транспорту та його вплив на конкурентоспроможність галузі / Н.В. Чебанова // Вісник економіки транспорту і промисловості: Зб. наук. праць. — Харків: УкрДАЗТ, 2010. - № 29. — С. 382-387.
- 9 Акмаева Р.И. Стратегическое планирование и стратегический менеджмент: Учеб. пособие / Р.И. Акмаева. — М.: Финансы и статистика, 2006. — 208 с.
- 10 Виноградова О.В. Ре інжиніринг бізнес-процесів торговельних підприємств: Монографія / О.В. Виноградова. — Донецьк: ДонДУЕТ, 2006. — 183 с.
- 11 Фролова Л.В. Механізм логістичного управління торговельним підприємством: Монографія / Л.В. Фролова. — Донецьк: ДонДУЕТ, 2005. — 322 с.
- 12 Плугіна Ю.А. Організаційно-економічний механізм управління розвитком підприємств залізничного транспорту / Ю.А. Плугіна // Вісник економіки транспорту і промисловості, 2011. - № 33. — С. 211-220.

Аннотація. В статті раскрыто содержание концептуального подхода к формированию системы интеллектуально-ориентированного управления развитием предприятий железнодорожного транспорта, определены составляющие и элементы этой системы.

Ключевые слова: концептуальный подход, управление развитием, предприятия железнодорожного транспорта, интеллектуальный капитал.

Summary. The article disclosed the contents of a conceptual approach to the formation of an intellectually-oriented development management of the railway transport enterprises, identified the components and elements of this system.

Keywords: the conceptual approach, management of development, the railway transport enterprises, the intellectual capital.

*Рецензент к.е.н., доцент УкрДАЗТ Якименко Н.В.
Експерт редакційної колегії к.е.н., доцент УкрДАЗТ Зубенко В.О.*